

Nationell kroppsekonomi

Statlig kontroll og produktivt begär i Emilie Flygare-Carléns
Rosen på Tistelön

National Body Economics

Governmental Control and Productive Desire in Emilie Flygare Carléns
The Rose of Tistelön

Caroline Haux

Haux er lektor og forsker ved Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet.

caroline.haux@littvet.su.se

Hun arbeider nå med forskningsprosjektet *Förtrollande nationer: varumarknad, folktro och nationalism i skandinavisk skönlitteratur 1830–1850* som hun og en kollega har fått midler til fra Riksbankens jubileumsfond (V-2016). Hun arbeider også med et delprosjekt, «The Politics of Border», der hun undersøker maktrelasjoner og spaspalitet i nordisk ungdomslitteratur fra sent 1800-tall.

SAMMENDRAG

Når Emilie Flygare-Carlén i romanen *Rosen på Tistelön* (1842) skriver om kriget mellom smugglere og tullare i det Bohuslänska havsbandet diskuterer hon även relationen mellom stat og individ samt därmed frågor om nasjonellt medborgarskap og lokal identitet. Det er emellertid inte främst nasjonalismen som ideologi vilken aktivt spreds under perioden av författare og intellektuella som står i fokus i denna studie. Snarare vill artikeln visa hur det nasjonalistiska projektet i romanen framställer sig på ett sätt som motsägs av dess inre logik. I artikeln kopplas nasjonsbygginge till varumarknad samt tidens diskurser om politisk økonomi. Detta økonomisk politiska för oss främmande gods återkommer på flera nivåer i den litterära texten. Romanen studeras som en händelse i en bestämd historisk situation; hur den svarar på frågan om det samhällseliga nuet som den själv formulerar. Häri ligger dess aktualitet.

Nøkkelord

Flygare-Carlén, *Rosen på Tistelön*, nasjon, varumarknad, politisk økonomi

ABSTRACT

When Emilie Flygare-Carlén writes about war between smugglers and customs officials in the archipelago off Bohuslän in the novel *Rosen på Tistelön* (1842), she also discusses the relationship between civil society and the state and thereby also citizenship and local iden-

tity. Rather than focusing on nationalism as ideology, which was actively promoted by authors and intellectuals at the time, my literary example reveals how the nationalist project in the novel presents itself in a way that is contradicted by its own inner logic. The study connects the commodity market with contemporary discourses on political economy. For us readers, these foreign goods recur on several levels in the text. The novel is examined as an event in a specific historical situation: how the novel itself answers the question about the historical moment it poses. Herein lies its actuality.

Keywords

Flygare-Carlén, Nation, Nationalism, Commodity Market, Political Economy

När Emilie Flygare-Carlén i romanen *Rosen på Tistelön* (1842) skriver om kriget mellan smugglare och tullare i det Bohuslänska havsbandet diskuterar hon även relationen mellan stat och individ samt därmed frågor om nationellt medborgarskap och lokal identitet. Statlig styrning, *polity*, vilken i romanen manifesteras i tullverkets och polisväsendets lokala representer, ställs emot en klanliknande gränsbefolknings motstånd.¹ Speciellt för romanen är att en politisk relation där makt och motstånd står på spel skrivs som ett utbyte av varor och kroppar i en ekonomi. I romanen visar sig en nationell problematik varför den utgör exempel här. Dess samtida popularitet och därmed dess folkuppfostrande betydelse är ett annat skäl att sätta den i fokus. Gunnar Hansson (1995, 61), som framhäver romanförfattarnas betydelse när det gällde att forma «människors tankar, känslor och synsätt» under perioden, lyfter särskilt fram Emilie Flygare-Carlén. Hon dominerade utgivningsmässigt helt 1840-talet och hennes romaner lästes i alla sociala skikt; de gick även på export, i synnerhet till de nordiska grannländerna, Tyskland och England (Furulund 2007, 398ff).

Det var under 1800-talet som föreställningar om ett gemensamt nationellt ursprung i form av etnicitet, språk och historia tog form (Arnstad 2013).² Den nationalromantiska litteraturen hävdade i Herdersk tradition att människor med ett gemensamt kulturarv är lika – är ett folk (Sanz & van Dijk 2014; Oxfeldt 2012, 50). En sådan nationell konsolideringsretorik tog ofta utgångspunkt i kulturella särdrag och skillnader – mellan människor, länder och regioner men också mellan olika landskap och orter (Ehn *et al.* 1993, 32f). Hedvall (1956, 74f) beskriver exempelvis hur berättelser om landskapet Bohuslän, i synnerhet av Flygare-Carlén, ingick i projektet att skapa en «äkt svensk litteratur». Och, som Anna Bohlin visat, ville Fredrika Bremer, som var öppet och djupt involverad i det nationalistiska projektet, inte endast framhäva skillnaderna mellan olika nationer utan även mellan regioner och landskap inom nationen. Men Bremer avsåg inte att åtskilja på någons bekostnad. Skillnaderna fick tvärtom betydelse i sig själva och skulle tillsammans utgöra en helhet i en Guds plan för mänskligheten (Bohlin 2013, 3, 68).³

1. För begreppet *polity*, se exempelvis Ferguson & Mansbach (1996) *Politics, Authority, Identity and Change*, Michel Foucault (2003) *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*.

2. Det finns argument för att nationalistiska idéer existerade långt tidigare. T.ex. menar Patrik Hall (2000) att svensk nationalism utvecklats parallellt med statsbildningsprocessen.

3. «Bremers *Midsommar-resan* frambesvärjer en nationell enhet genom att framställa den nationella kartan som Moder Svea. [Bohlin vill] peka på paradoxen i att denna enhetliga nation byggs upp av exposén över landskapen, som i sin tur framställs som egna nationella gemenskaper» (Bohlin 2016, 7).

Det är emellertid inte i första hand nationalismen som ideologi vilken aktivt spreds under perioden av författare, konstnärer och intellektuella, som står i fokus här. Att berätta nationen utgör i artikeln inte främst författarens intention, även om också nationsbyggnaden som medveten litterär strategi friläggs, så att säga på köpet. Snarare vill jag visa hur det nationalistiska projektet i romanen framställer sig på ett sätt som motsägs av dess inre logik. Om Flygare-Carléns projekt i *Rosen på Tistelön* är att förena stat, nation och territorium i en geografins och kropparnas nationalisering – med andra ord, delta i att skapa en nationell identitet organiserad i tid och rum (Ehn *et al.* 1993, 13, 18) – på demokratisk grund, så tematiseras i högre grad det våld som upprätthåller separationen, alternativt *tvingar* fram en förening. Skillnader tycks inte kunna överbryggas ens i en utopisk eskatologi hos Flygare-Carlén; en helhet verkar svår att skriva. Simultant framträder i romanen en motrörelse där skillnader friläggs som sekundära och producerade.

För att undersöka dessa rörelser studerar jag i artikeln sambandet mellan nationalism och varumarknad i den litterära texten. Härefter ingår bland annat att spåra den samtida diskursen om politisk ekonomi. Jag menar att en ekonomisk diskurs styr och producerar – det vill säga, utgör ett möjlighetsvillkor för – den roman som handlar om kollektiv (nationell) gemenskap, kärlek, vänskap, osämja och hat.⁴ Ekonomi ageras ut på livet och på kroppen i vad Catherine Gallagher benämner en «bioekonomi». Liberalismen modulerar ekonomi på biologi och strukturerar dessa som «plots», som schematiska historier om livets processer om död, smärta och lust (Gallagher 2006, 35ff, *et passim*). I förbindelsen ekonomi och nationalism får genus betydelse. Artikeln argumenterar för att ekonomin ger en könspolitisk dimension till den nationella problematiken.

NATIONEN SOM VARA

Att nationalism är ett modernt fenomen samt att nationer och nationaliteter utgör effekter av, inte orsaker till nationalism är ett grundantagande (Anderson 1983; Hobsbawm 1994). Med moderniteten gick en bindande organisation mellan individ och samhälle förlorad, varför det politiska samfundet behövde länkas till både stat och en gemensam kultur (Gellner 2007, 20ff).⁵ Föreställningen om nationen fyllde en sådan funktion. Flera forskare menar att tryck-kapitalismen möjliggjorde för en ökande befolkning att föreställa sig själv som ett kollektiv (Anderson 1983; Febvre & Martin 1984). Anderson (1983) lyfter särskilt fram romanen som nationalistisk praktik. Det ökade utbudet kombinerat med dess förmåga att locka till identifikation och väcka känslor möjliggjorde nationalismens spridning. Som «vardagsvara» i de svenska hemmen spelade romanen också en viktig roll i den nationalistiska väckelserörelse som i olika former kom att präglade Sverige under det tidiga 1800-talet (Arping 2013, 20; Furuland 2007; Holm 1981). Författare som Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén, Carl Jonas Love Almqvist, Sophie von Knorring och Carl Anton Wetterbergh (Onkel Adam) var avgörande för nationalismens framväxt.

4. Diskursbegreppet (Foucault 2002, 46–49) gäller utsagor som berör samma objekt och därför verkar höra ihop. Här grupperar sig dessa kring politisk ekonomi. Med diskursiva möjlighetsvillkor avser jag regelverk och ekologier som styr och producerar utsagor (Foucault 1993).
5. Kopplingen är relevant även för Sverige. Senare forskning har exempelvis tidigarelagt svensk industrialisering (Isacson & Morell 2002, 23; Magnusson 1996).

Nationalismen drivs nästan alltid av en privilegierad kultur som beskyddas av staten, menar Ernest Gellner. Inslag från gamla kulturer lyfts ur sina kontexter och tillskrivs nationell betydelse. Dessa kulturfragment utgör tecken för nationell identitet. Genom att tecknen (t.ex. för «svenskhets») härleds ur sina förment självklara rötter döljs emellertid att så skett. I processen utplånas de tidigare kulturerna (144ff). Jag vill hävda att logiken är varans, så som den beskrivs av både Marx och Adam Smith (Marx 1974, 63f; Smith 1776). Ett kvalitativt och ursprungligt bruksvärde (gamla kulturer) döljs under eller avskaffas av ett imaginärt bytesvärde (nationen). Bytesvärdet (producerade skillnader) säljer sig som ett lockande *löfte* om bruksvärde (ett kvalitativt ursprung i form av nationella särdrag). På så sätt väcks ett begär (Haug 1975, 18f). Nationalismen fungerar som ett reklamkoncept varvid nationen «säljs» med samma medel som andra varor. En av de materiella former genom vilket detta sker utgörs alltså av romanen. Mitt romanexempel får i detta ljus mening som nationell allegori, vilken förutom att beskriva konsumism och kapitalisering, själv deltar i att producera ursprung och nya (sam)band. När Flygare-Carlén emellertid skriver skillnader som sekundära friläggs, som artikeln avser visa, varuformen i identitetsproduktionen.

ROSEN PÅ TISTELÖN

Rosen på Tistelön inleds med ett brott. Den hårdföre tulltjänstemannen och vane seglaren Arnman ger sig ut på sjön i storm tillsammans med sina medhjälpare för att stoppa smugglare från Tistelön som gäckat dem länge. De seglar ikapp storsmugglaren Håkan Haraldsson som tillsammans med sina söner flytt undan bland livsfarliga skär. När Arnman och hans män antrar för att beslagta godset mördas de brutalt av Haraldsson och dennes äldste son Birger. Den yngre sonen, Anton, som är livrädd blir halvt ihjälslagen av sin far som inte vill ha vittnen till händelsen. Det initiala brottet styr den resterande berättelsen. Birger försöker sona sin skuld, den känslige Anton blir psykiskt sjuk och när Arnmans son Arve (smeknamn för Arvid) förälskar sig i Haraldssons dotter Gabriella – «rosen» på Tistelön – söker så gott som samtliga i båda lägren förhindra ett sådant parti.

Rosen på Tistelön skriver fram en ekonomi i förändring. Olika former av varucirkulation står i centrum, kretslopp vilka innefattar både lagliga och olagliga metoder. Varuhandlingen växlar mellan profitering, ideell icke vinstdrivande försäljning, ren byteshandel och smuggling. Laglösa från Tistelön smugglar in gods i landet framför näsan på den lokala tulltjänstemannen. Lyxvaror – sidentyger, speglar, konstföremål etc. – rövas från förlista skepp eller levereras av tvivelaktiga kaptener på handelsfartygen. Frihamnen Marstrand där varorna avyttras gör hanteringen möjlig. Tistelöns motpol är det lilla fattiga fiskesamhället på fastlandet vilket utgör en ekonomi baserad på naturhushållning. Fisken byts eller säljs på den lokala marknaden (handelsboden) vilken ägs av den onde kapitalisten patron Holmgren på Gråby (*grå'n*) som köper billigt och säljer dyrt, «en af dessa blodiglar, hvilka, under skepnad af handelsmän, nedsätta sig på fisklägen eller deromkring och idka rörelse med de fattiga fiskarne [sic], de der hos en sådan person till obetydligt pris sälja sin tungt förvärfvade egendom, sin fisk, mot hans drygt uppsatta mjöl- och potatiskappar» (474).

Det är således kommersiell handel och därmed utbytbar värde i högre grad än produktivt värde – produktion av land och arbete (jordbruk, fiske) – som står i fokus i romanen.

Förhållandet motsvaras av verkligheten vid romanens tillkomst: på 1840-talet hade flertalet samhällen övergått från fiske till fraktfart och handel (Holmberg & Nilsson 1963, 346).

I romanen länkas kommersiell handel och konsumtion till nationalstatens väl, såsom även var fallet i den samtida debatten, där särskilt frågan om frihandel kontra protektionism var akut (Hedin 1994).⁶ Positionerna intas av friarna till romanens hjältinna, Gabriella – den oceanseglande kapten Rosenberg som är en förespråkare av frihandel: «Lefve friheten! Jag är ingen vän af tvång och pålagor» (262). Och dennes motpol, den nye tulltjänstemannen, den hjältemodige Arve (son till den dräpte Arnman), vars roll det är att övervaka nationsgränsen genom att kontrollera vilka varor som införs. Underförstått, se till att skatteintäkter tillfaller staten. Jag vill argumentera för att ekonomi och nationsbyggande skrivs samman i det triangeldrama som intrigen spinner.

Men frågan om fri eller reglerad marknad förbinds i *Rosen på Tistelön* även med förhållandet mellan statlig, nationell och lokal identitet. Det faktum att dessa identiteter inte sammanfaller är ett problem som romanen arbetar med att lösa.⁷ Den statliga funktionen i romanen innefattar nämligen även en annan: ifall staten lyckas kontrollera varu- och pengaflödet utökar den sina domäner till att omfatta den yttersta ön där man vägrar lyda lagen. På spel står ett gränsland (mellan land och hav, Sverige och Norge, lag och lagbrott osv.) med dess invånare, vilka framstår som en egen klan med en lokal makthierarki. Klanmedlemmarna på Tistelön är rövare och skattesmitare och låter sig inte interPELLERAS till nationella subjekt (för att tala med Althusser). *Polityn* består i att producera laglydiga och kulturellt integrerade medborgare. I egenskap av västlig utpost i ytterskärgården sammanfattas med «klanhövdingens» norskklingande namn (Harald Haraldson) utmanar Tistelön möjligen även gränsen för territoriell och «kulturell» svenskhet. Det var heller inte så länge sedan Bohuslän var norskt/danskt och försvenskningen av landskapet utgjorde en viktig del av Sveriges nationalisering (Ehn *et al.* 1993, 81ff). I romanen pågår försök till kolonisering, vilken omfattar såväl territorium som samhällelig organisation av kroppar och själar. Regleringen av varuflödet fungerar därmed som teknologi för införlivande av den enskilde med kollektivet: den svenska nationen. Medborgare – genom vilket utbyte sker mellan stat och offentligt samhälle (Habermas 1984, 286f) – blir endast den som underkastar sig statens pålagor: idkar handel lagenligt och betalar skatt.

Romanen undersöker härvid statens förhållande till civilsamhälle (ekonomisk marknad, kollektiva närings- och nyttjandeformer, undervisning) och familj (privathushåll, vissa sociala nätverk). Under berättelsens gång skrivs dessa både samman och isär, som vi ska se, vilket är en effekt av ett paradigmskifte där en modernare social ordning efterträder en äldre. Två generationers tullare representerar statlig auktoritet, Arnman och efter dennes död, Arve. Tulltjänstemannens funktion omvandlas i skiftet från att företräda statens monopol på legitimt våld, i förlängningen dödsstraff (den äldre Arnman) – i motsats till enskilt illegitimt våld (Tistelöborna) – till att istället representera statlig organisation av liv: utbildning, tillväxt och välfärd (den yngre Arnman). Arnman av den gamla ord-

6. I verkligheten gällde detta även primärnäringarna. Staten reglerade t. o. m. hur avfallet från trankokerier och fiskrens skulle dumpas (Holmberg & Nilsson 1963).

7. I de nordiska länderna integrerades just så småningom dessa identiteter, bl. a. som ett resultat av de svenska och danska imperiernas sönderfall. Även begreppen stat, samfund, samhälle, nation kom på ett särskilt sätt att täcka varandra (Hettne *et al.* 2006, 78).

ningen följer lagens bokstav, vilket bidrar till eskalerat våld och resulterar i det initiala brottet. I egenskap av myndighetsutövare är det, som Leffler (1991, 68) påpekar, han som överträder gränsen mellan de separerade sfärerna, fastland och Tistelö. Dessa sfärer integreras emellertid under romanens gång som en effekt av kärlek och ekonomi. Birger gifter sig med den dygdiga och vackra Erika, som är hushållerska på ön och fostermor till Gabriella. Han har länge älskat henne och det var hennes nej till hans frieri som drev honom till mordet: «det onda jag gjort [hittills] är ej sådant, som bestämdt skadat någon människa: det är ej något brott mot annat än lagarne. Men utan er, Erika, förtärd af de känslor ni föraktar, hatande mig sjelf, er och hela världen, skall Birger Haraldsons namn blifva en skräck för hela kusten!» (43).

Erika ger med sig för Gabriellas skull samt för att förhindra ytterligare ogärningar. Hon lyckas reformera Birger, som startar ett lagligt och vinstdrivande handelsbolag, där staten får sin del får man förmoda. För att sona sitt brott hjälper han även Arve med pengar till en ideell handelsrörelse i syfte att utmanövrera kapitalisten på Gråbo som utarmar befolkningen. Den statlige representanten och den kapitalstarke går samman för samhällets bästa. Arves mor öppnar och driver den alternativa handelsboden i tulltjänstemannahemmet, varvid stat, civilsamhälle och familj förenas under samma tak (559). Arve har i sin tur fått syn på Gabriella och förälskat sig i henne. Pengar och kärlek strömmar således mellan Tistelön och fiskeläget, och det tycks som om staten på ny väg lyckats utöka sina domäner till att omfatta det otämjda gränslandet. Gränsen mellan stat, nation och territorium sammanfaller.

I den förändrade relationen är det möjligt att se en modern ordning ta form – hur en «enväldig» maktapparat, vilken förutsätter en «krigets ordning», övergår i «biopolitik», för att använda Foucaults tankefigurer (Foucault 2008, 218f). Varuutbyte deltar i att reglera sociala och biologiska (födelse, död osv.) processer i romanen. Den statliga protektionistapparaten modifieras av marknaden, och marknaden justeras av statlig intervention. I integreringen – ett demokratiskt nationsbyggande – ligger emellertid samtidigt fröet till undergången eftersom samtliga involverade parter arbetar för en separation mellan Gabriella och Arve. Framför allt Anton, som efter det inledande brottet flytt in i en fantasivärld, är besatt av att förhindra «den onaturliga föreningen» (706). Det är också Anton som slutligen anger sin far och bror till myndigheterna, medan Arve istället sällar sig till Tistelöborna – eller skulle ha gjort det ifall han hade kunnat få Gabriella. Romanen slutar med de reformerade smugglarnas utplåning genom en återgång till ett legitimerat statligt (över)våld, i vilket Arve inte deltar. Lagen framstår inte heller som rättfärdig. Berättarrösten tar ställning: «Birger Haraldson hade lefvat som en man, och han dog som en man. Vårt samhälles ohyggliga lagar kunde ej tillåta den förbättrade medborgaren att under en längre lefnad sprida nytta och välgärningar omkring sig» (772). En återgång till utgångspunkten med andra ord, på grund av omgivningens intolerans?⁸ Ett brott, ett försök till försoning, men ingen försoning ...

Man skulle kunna se en liberal kritik av statlig auktoritet, i synnerhet när i romanens slut dödsstraffet aktiveras. Det legitima statliga våldet kräver sin rätt. Männen halshuggs. Själva halshuggningspraktiken: avskiljandet av huvudet (staten) från kroppen (nationen) gör också myteristerna metonymiskt och kroppspolitiskt statligt förfrämligade.⁹ Samtidigt

8. Löfgren (2003) pekar på hur samtida recensenter reagerade negativt på den reformerade Birgers öde, särskilt som romanens civilisationsprojekt då går om intet (117). Löfgren ser själv Birgers avrättning som ett moraliskt ställningstagande av författaren (120).

kallas Tistelöborna för första gången «medborgare». Först som döda kan de tillerkännas medborgarskap. Alternativt står berättaren som garant för deras medborgerlighet vilken av denne tilldelas dem i deras bättring, under det att lagarna förklaras vara «ohyggliga» (772). Romanen slutar med att Arve flyttar och får barn någon annanstans, oklart var, medan fiskesamhället återgår till fattigdom och analfabetism.¹⁰ Det förefaller som om romanen kritiserar makten, ställer sig på Tistelöbornas sida. Samtidigt skrivs nu gränsen på nytt, precis där den borde vara: omfattande den sista ön längst ute i havsbandet. Som döda, själslösa, har männens kroppar återtagits av maktordningen. I avskräckande syfte visas de upp för de förbipasserande – och läsarna. På «den plats vid landsvägen, der mördarnes kroppar hängde på stegel och hjul» utgör de tecken för återbördad statlig makt (773).

Fram till dess pågår emellertid en rörelse i romanen – i samklang med liberalismens idéer – där en statligt reglerad marknad förskjuts mot liberalare marknadslagar. Här får begäret betydelse. Första gången Arve träffar Gabriella som vuxen är han ute i tjänst och på jakt efter smuggelgoods som han misstänker Rosenberg och Tistelöborna gömmer i båten. Trots att Arve förstår att smugglade sidentyger ligger dolda i toftdynan Gabriella sitter på följer han inte reglementet och beslagtar dem: «Gabriella grundade sin seger på det dröjande ögonkast, som jaktlöjtnanten skickat henne. Gabriella gjorde sig ej samvete af att tillräkna denna blick en viss icke otydlig beundran för hennes – skönhet» (450). Jaktlöjtnanten, vars «pligt» inte «medgifver» att «visa den artighet, fruntimmer kunna fordra», underlåter att utöva denna plikt för Gabriellas skull (451). Tulltjänstemannen avhänder sig auktoritet för att vinna Gabriella – ett begär tycks korrumpera makten. Det sker en transaktion där lusten till kvinnan utbyts mot godset. För kapten Rosenberg, som ju även han vill gifta sig med Gabriella, är förhållandet annorlunda. Hon betingar för honom redan ett löfte vilket reglerats via avtal (trolovning). Efter att hans skepp förlist och han förlorat sin förmögenhet har han emellertid inte längre råd med henne (i sammanhanget sätta bo enligt hennes standard), varför han reser till Sydamerika för att skaffa nytt kapital som kan matcha hennes värde. Rosenberg har inte råd med Gabriella, och Arve har inte rätt till henne.

Relationen mellan begär och tillfredsställelse i romanen konkretiserar en liberal kroppsekonomisk diskurs.¹¹ Återhållsamheten och fantasin är (eller föreställs vara) mer produktiv än förvärvet. Det sexuella begäret (Rosenberg), alternativt begäret att utöva makt (Arve), omvandlas till begäret att äga ett simulacrum av det åtråvärda objektet – en fiktion. I båda fallen utbyts direkt behovstillfredsställelse mot en *önskan* om njutning. Det rör sig å ena sidan om ett begär för begärets skull (begäret är i sig självt en njutning), å andra sidan om ett frustrerat begär (begäret innebär ett kroppsligt och själsligt lidande). Båda blir emellertid vinstgivande. När Rosenberg byter ut den närvarande Gabriella mot begäret till henne driver det honom att ackumulera pengar och varor – samt gör honom frånvarande i berättelsen, vilket öppnar möjligheter för Arve. När Arve byter till sig ett begär till Gabriella mot att underlåta myndighetsutövning i stunden (beslagtaget av varor) möjliggör det i

9. Se «*body politic*», *Oxford English Dictionary*: «A nation regarded as a corporate entity». Thomas Hobbes *Leviathan* (1651) visar t. ex. bilden av en kropp formad av undersåtar, krönt av kungens huvud.

10. Löfgren (2003) spårar tankar som formulerats av de «utopiska socialisterna» vars skrifter lästes i landet. De propagerade bl. a. för att avskaffa profittänkande och göra all egendom gemensam.

11. För begreppet, se denna inledning (Gallagher 2006, 35f).

sin tur hans engagemang för den fattiga Ortsbefolkningen. Han upprättar ett slags statligt välfärdssystem (subventionerad affärsrörelse, utbildningssystem, inhämtande av skatt för fiskaränkors överlevnad). Så effektiviserar begäret – på sätt och vis på Arves och Rosenbergs bekostnad – i ackumulerandet av rikedom och nytta. I denna begärsekonomi rymms i princip romanens huvudsakliga intrig. Romanen spinner vad Catherine Gallagher kallar en «bioekonomisk» intrig, genomkorsad av «somaekonomi». Det förstnämnda utgör sättet på vilket den enskildes lycka inom politisk ekonomi diskuterades i förhållande till det nationella kollektivets, det senare, kroppslig njutnings och smärtas förhållande till lycka/nytta. Den organiska helhetens liv tycktes utvecklas oberoende av, och ofta tvärt emot, lyckan och välgången för individerna som befolkade det (Gallagher 2006, 36).

Begärets sublimering möjliggör således romanintrigen: frustrerad kärlek, eller snarare återhållsamhet, driver välfärd, handel och ackumulering av kapital i romanen. Separationen mellan Tistelö och fastland överbryggas, gränsen förläggs på andra sidan ön. Med begärets förskjutning i romanens framställda värld skapas också ett narrativt begär hos läsaren (hur ska det gå?!). På bokmarknaden får det produktiva begäret betydelse för siffrorna och således även för romanens funktion som nationalistisk praktik i försäljningen av svenskhet. Begäret blir både kvantitativt (antal tillfredsställda) och kvalitativt (estetiskt värde) produktivt. Det totala värdet ökar. Ett *produktivt* begär framkallas på två nivåer. I båda fallen är incitamentet dock ett *konsumistiskt* begär och, som vi ska se, varans lockelse.

KONSUMTION OCH VARULOGIK

Gabriella iscensätts i romanen som begärsobjekt (vilket inte hindrar att hon är en stark och drivande karaktär) – rosen, som ska plockas. Hon glider dock i framställningen mellan att vara naturlig och artificiell. Än är hon «det lifliga naturbarnet» som springer, hoppar och klättrar i klippor (86), än är hon kokett och utmanande (450). Gabriella visar främst upp sig som vacker i samband med yttre attribut («klädningar» och «den vackraste shawlen»):¹² «Gabriella [hade] påtagit den vackra nya klädningen och flygtigt beundrat hur den klädde henne [...]. [T]ycker inte pappa att den är vacker? frågade hon och vände sig på tå framför gubben» (695). Eller när hon ska träffa en ung man «framtoogs och pröfvades, naturligtvis endast för roskull, den röda silkesshawletten; men nu blef också frestelsen alltför stor, ty skenbarligen fingo kinderna en annan färg» (296). Hon iscensätter sig i synnerhet inför de manliga karaktärerna (Arve, Rosenberg, fadern) men också inför sig själv framför spegeln. Hon visar upp sin skönhet och framställer sig därvid också som löfte. Värdet är emellertid fiktivt, det berättar egentligen inte något om ett inre värde. «Klädning» och «shawl» döljer såväl sinnelag (mod, styrka, intelligens) som kropp (sexuellt arbete/produktivitet) – men lockar med kropp genom att både hemlighålla och avslöja.

Problematiken elaboreras med tulltillslaget i båtscenen, där Gabriellas «shawl» (denna gång) döljer smuggelgodset: Gabriella låter «så naturligt som möjligt sin stora shawl i djupa veck nedfalla öfer dynans sidor. Jag tror herr löjtnanten nu genomsett hvad som finnes, sade

12. Pia Lundqvist (Bagerius *et al.* 2011, 59) visar indirekt på samma logik i *Ett köpmanshus i skärgården*, när hon pekar på hur kvinnorna objektiveras med hjälp av yttre attribut. Enda gången tävlan uppstår mellan hjältinnorna i romanen bär en av dem en toppmodern hatt, vilken ger just henne herrarnas uppmärksamhet.

kaptenen [Rosenberg] lite otåligt» (450). Kaptenens snabba kommentar visar på svårigheten: för löjtnantens blick är värdet tvärtom dolt. Och i glidningen mellan den hemlighet Gabriella sitter på och hennes egen kropps hemlighet, könet, sammanskriver problematiken kvinnan med handelsvaran. När faran är över upprepas löftet (om kropp/sinnet) emellertid i klartext, utan för(e)ställning: «Glöm icke det gamla löftet att komma till Tistelön, herr jaktlöjtnant! ropade Gabriella, som nu i glädjen själf glömde all förställning och vänligt inbjudande nickade åt Arnman, hvilken med hatten i hand och en uttrycksfull blick från de lifliga ögonen besvarade bjudningen» (452). Arves blick uttrycker en inre känsla istället för att spegla Gabriellas skönhet. Här sker ett kommunikativt möte mellan individer.

Som varulika (unga oskulder, och därmed objekt för begär) är kvinnors värde i romanen «transcendent» i förhållande till kroppen eller någon fysisk individ. I sin värdeform får kvinnan värde i förhållande till någon annan (kvinna). En relativ, yttre och relationsbaserad ekvivalens/likhet skapas (Kvinna), genom vilken värdering blir möjlig utifrån sekundära skillnader (rosig/blek, blond/mörk, osv). Ornamental skillnad blir meningsbärande – viktas i ekonomin. Särskilt de unga flickorna, Gabriella (vacker, rosig) och hennes timida rival Josefina (vardaglig, blek), jämförs med varandra, något som utifrån Arves perspektiv alltid sker på Josefinas bekostnad.

Gabriellas rum i det (åtminstone inledningsvis) så enkla huset på Tistelön är fyllt med exotiska lyxvaror och prydnader. Det «liknade nu, om ej rummet i ett féslott, åtminstone något, som man ej förmodat finna i en skärgårdsflickas kammare. Måhända skulle det snarare kunnat anses för en rik judinnas hemliga förvaringsplats för sina österländska skatter» (646). Lyxvarorna – bland vilka Gabriella själv tycks ingå – har kommit till Tistelön fjärran ifrån över haven: «en mängd dyrbara praktartiklar, hvilka hvar för sig vittnade om ett olika hem», de har ryckts ur sina kontexter och utgör nu en skimrande samling i hennes kammare:

Gardinerna, af det dyrbaraste musslin, smakfullt uppfästade, nedföll i tjocka veck till den turkiska mattan [...]. De mest utsökta persiska tapetstycken voro uppfästade på väggarne; och der dessa icke räckte till, sågos lemningar af flera nationers flaggor, blandade med stufvar af sidentyger. (15)

Föremålen i rummet utgör ett slags lappverk – «en sådan sammanraffsning af likt och olik» (648) – vilka framstår som om de berättade om främmande seder och skilda platser, men istället döljer sitt rätta ursprung. Just därför blir de emellertid lockande och förföriska, väcker de drömmar och begär. Tingens varuform styr beskrivningen. Bruksvärdet, i form av ett kvalitativt ursprung (de lokala platserna varifrån tingen härrör med sina särskilda särdrag), liksom det enskilda arbetet (tillverkningen av artefakterna, liksom rövandet från ursprunget), döljs under bytesvärdet. Detta utgör i sig ett löfte, en fiktion, om ett bruksvärde (ett autentiskt ursprung).

De skilda flaggstumparna på väggen får en särskild betydelse, de talar i än högre grad än övriga skatter om fjärran länder och sjunkna skepp, då flaggor i sig innehar symbolfunktioner – föreställs visa nationell identitet. Men i textsekvensen *framvisas* de istället som identitetsbrist. Flaggorna liksom de övriga tingen utgör tvetydiga fragment/tecken, snarare än betecknar ursprung/mening. Friläggandet av varuformen, i synnerhet flaggan som fetisch, möjliggör en läsning av nation som en relativ kategori och blir en motrörelse till det nationsbyggande projektet. Vid en kritisk vändpunkt i romanens slutskede blir emellertid

en tolkning av tecknet möjlig – när länsman med hjälp av Anton hittar en bit av kronans flagg i en redskapsbod. Polismyndigheten igenkänner flaggen till tulljakten som försvann vid det ursprungliga brottet. Därmed kan mördarna fällas. Tecknets överensstämmelse med sitt betecknade resulterar i en identifikation, sann identitet. Statlig auktoritet kan upprättas och gränslandet införlivas med nationen.

I det trivsamma tullarhemmet, till skillnad från på Tistelön, utgör såväl importerat gods som hemmaproducerade varor en harmoni, en *ny* helhet: «Kaffebordet, med den hvita duken, de små vackra gammaldags kopparne, jemte gräddsnäcken af engelsk pläter, paraderade förträffligt bredvid den gröna bleckkorgen med nybakade gorån» (677). De importerade konsumtionsvarorna (ostindiska koppar, engelskt nysilver) passar in då de fyller en funktion i sitt specifika svenska sammanhang – vid kaffebjudningens gemenskap. De importerade varorna iscensätts som tecken på stil och klass i det enkla hemmet. De «paraderar» (i citatet), säljer social status, men gör även nytta som bruksföremål. De hör intimt ihop med kolonialvaran *per se* under perioden: kaffet, som vid denna tid adopterats i den svenska livsstilen.¹³ Till skillnad från det obeskattade nippet och de meningslösa prydnaderna på Tistelön, har de importerade varorna här ett tydligt ändamål i sin nya kontext, trots att de explicit utpekas som fetischer – «alltid förvarades i skåpet, liksom en helgedom» (675).

Pia Lundqvist har visat hur Flygare-Carlén i *Ett köpmanshus i skärgården* skriver fram en förnuftsinriktad och kommunikativ konsumtion, som inte endast handlar om statusjakt utan också om respektabilitet och trevnad (Bagerius *et al.* 2011, 55, 59). I tullarhemmet får konsumtion på likande sätt sin produktiva betydelse. Bytesvärde och bruksvärde tycks sammanfalla, liksom stat (tullarhemmet) och nation (typiskt svenskt hem). I rätt sammanhang fungerar varan nationsbyggande, skapar en kollektiv gemenskap där svenskhet definieras i relation till måtta, nytta, nöje, stil. Den kopplas vidare till klass och kön. Rediga kvinnor ur medelklassen är grunden till den svenska mentaliteten.¹⁴ Här sammanfaller lokal identitet/plats med nationell identitet/plats. I tullarfamiljen existerar subjektet samtidigt enskilt och som del i en kollektiv gemenskap.

POLITISKA EKONOMIN 1842 (DÅ ROMANEN GES UT)

När *Rosen på Tistelön* skrivs in på den politiska ekonomins diskursiva fält diskuterar den även nation. Både liberalismen (frihandel) och den i Sverige sedan länge rådande doktrinen merkantilismen (protektionism) förhåller sig till ekonomiska systems effekter på nationellt välstånd. Politisk ekonomi brukar också förbindas med nationalstaternas framväxt (Lindgren 1996). Romanen kan särskilt läsas i relation till frihandelsdebatten som pågick under perioden men också i förhållande till den svenska utrikeshandelns svängningar, tullpolitiken, hemmamarknaders betydelse, den ökade konsumtionen, och så vidare. Hur ser i så fall empirin ut?

13. Christer Ahlbergers (1996, 9ff, 97) undersökning av de västsvenska bouppteckningarna 1750–1850 visar på ett brett genombrott för kolonialprodukter efter sekelskiftet 1800. En effekt blir att kaffedrickandet ökade markant i de lägre socialgrupperna under första hälften av 1800-talet.

14. Se Pia Lundqvists diskussion om *Ett köpmanshus i skärgården*, som «reklampelare» för rationell konsumtion («Människor, föremål och konsumtionsdrömmar: En konsumtionshistorisk läsning av *Ett köpmanshus i skärgården*», i Ahlberger 2009, 191).

Vad gäller frihandelsfrågan formulerades denna genom statens tullpolitik, vilken i sin tur påverkades av ekonomiska konjunkturer och riksdagens inställning i tullfrågan. Protektionism hade för många varit liktydigt med en svensk hållning och de svenska frihandelsivrarna betraktades inte sällan som engelska agenter (Johnsson 2005, 30). Utrikeshandeln var under de första decennierna under 1800-talet nära på helt och hållet reglerad. Tulltaxan år 1816 innehöll så mycket som 318 importförbud och 53 exportförbud (Montgomery 1921, 18). Liberalismens idéer spreds dock i allt vidare kretsar, i synnerhet genom den liberala pressen (Melkersson 1997, 194ff). Hedin (1994, 25) har visat hur ekonomisk teori direkt hämtad från Adam Smith i riksdagsdebatten lyckades övertyga om att en uppluckring av förbudspolitik inte behövde vara skadligt för svenska fabriker och manufakturen. Det fanns även särskilda argument som rörde smugglingen («lurendrejeriet») som allmänt sågs som ett stort problem (Jonsson 2005). Mellan 1816 och 1835 genomfördes ett klart friare tullsystem – förbuden reducerades från 318 till 40 (Montgomery 1921, 17f, 30f). Vid riksdagen 1840/41, ett år innan *Rosen på Tistelön* utkom, reglerades emellertid handelspolitiken på nytt och gynnade skyddsintressen inom brännvin, socker, järnbruk och textil, som en effekt av en handelskris 1837 samt exportproblem 1837/8.¹⁵ *Rosen på Tistelön* – där smuggling av just textil och alkohol sker – skrivs alltså när den ekonomiska politiken tillfälligt stramats åt i ett Sverige där liberalismen vunnit tydlig mark från merkantilismen. Flygare-Carlén skriver explicit in debatten samt dess koppling till nation i Rosenbergs och Birgers diskussion:

«Lurendrejeriet,» yttrade [Rosenberg], vänd till Birger, «är en naturlig, snart sagdt förlåtlig följd af den oerhördt dryga tull, vi nödgas erlægga för de varor vi införa. Vi köpa ju dem ånyo.» «På sätt och vis; men utan detta onus skulle landet, som jag tror, befinna sig sämre. Våra egna fabriker, våra egna produkter skulle falla betydligt.» «Det förundrar mig,» inföll kaptenen, «att höra dessa tänkesätt, der jag, för att vara uppriktig, minst väntat dem. Men jag respektera hvars och ens öfvertygelse. Emellertid, hvad landet vidkommer, torde det vara oafgjordt, om det ej skulle vinna mera vid en fri in- och utförsel. Om vi, till exempel, betrakta hansestäderna; hvar finnes en mera rik och blomstrande handel, än i Hamburg?» (263)

Birgers synpunkt aktualiserar merkantilistiska utsagor med det fosterländska vidlådande argumentet. Läsaren av romanen vet dock varför denne argumenterar som han gör. Men för säkerhets skull fyller berättaren i med en kvalificerad gissning: «Kanhända var Birger sjelf i grund och botten öfvertygad, att större frihet vid införseln af utländska produkter skulle förekomma eller åtminstone betydligt hämma det onda, som smugleriet medför» (264).

Det ekonomiskt politiska för oss främmande godset återkommer således på flera nivåer i den litterära texten, ifrån explicita utsagor till i sätt att producera mening. *Rosen på Tistelön* svarar på de frågor den själv ställer i förhållande till sin samtid. Häri ligger dess aktualitet. Romanen definierar och låter sig definieras av sitt nu och får därmed i sig formen av en händelse i en bestämd historisk situation.

15. Lauritzen (2007, 235) beskriver hur Flygare-Carléns familj och vänner livligt diskuterade samhällsfrågor och säkert detta ämne, då Flygare-Carléns idoliserade far, som själv var köpman, inte hade respekterat rådande tullbestämmelser.

KONSUMTION FÖR NATIONEN?

Medan den traditionella bilden av industrialiseringen i Sverige främst har betonat produktionens roll (exportmodellen), har senare forskning lyft fram efterfrågans roll, även på kolonialvaror, som stimulus för tekniska innovationer och en ökad produktion. En konsumtionsrevolution betraktas således som villkor för en industriell revolution (Müller 2004, 15). Frågan aktualiserades i sin samtid just i debatten mellan frihandelsvänner och merkantilister. Förutom import av kolonialvaror diskuterades alltså även konsumtion av dessa varor. För det mesta var inställningen negativ. Konsumtion var föremål för restriktioner och förbud och sågs i bästa fall som en fråga om klass: lyxkonsumtion för de rika och livets nödtorft för de fattiga. Ofta liknades den vid en pest som urholkade folkstammen. Somliga menade dock att konsumtion av inhemska lyxvaror skaffade arbete för delar av befolkningen (Runefelt 2015, 10f). Samtidigt var Sverige del i det tidiga moderna atlantiska och världsekonomiska handelssystemet (Müller 2004, 14). Och under första hälften av 1800-talet förändrades den materiella kulturen i grunden, menar Christer Ahlberger (1996, 18). Både inhemska varor och varor från främmande länder blev tillgängliga för ett bredare folklager, vilket påverkade attityderna.

Emilie Flygare-Carléns roman förhåller sig ambivalent till denna fråga, särskilt till lyxkonsumtionen. När romanen skriver konsumtionsbegäret som produktivt (se ovan) aktualiseras den liberalistiska utsagan om konsumtionens betydelse för den inhemska produktionen. Iscensättningen av (olaglig) import av lyxvaror vid sidan av den fattiga fiskarbefolkningens brist på det allra nödvändigaste komplicerar problematiken. Det är först då stat (Arve) och kapital (reformerad Birger) börjar samarbeta, som sfärerna kan integreras och varor/inkomster får ett produktivt och samhällsnyttigt värde. Motsvarande kritik av onyttig såväl konsumtion som produktion kommer inifrån de egna lägren inom liberalismen. Med idén att de nationella ekonomierna skulle växa med hjälp av politiska åtgärder följde att förhållandet mellan medborgaren och samhället, individen och kollektivet, stod på spel (Hobsbawm 1994, 41ff). Malthus framhåller i *Essay on the Principle of Population* (1798) hur arbetare som själva odlar vete ger tillgång till vad de behöver (produktivt värde), medan arbetare som producerar lyxvaror (icke produktivt värde) istället minskar nyttig produktion i förhållande till antal arbetare (Malthus 1976, 105f). Ett förhållande, som är dolt i Smiths arbetsvärdeteori (Smith 1776). När kalkyleringen av ett gemensamt värde tar bort möjligheten att värdera nytta – kroppars behov – gynnas nationen på enskilda individers (liksom lokala platser) bekostnad.

Rosen på Tistelön iscensätter och kritiserar dessa motsatser när människor (särskilt kvinnor) och ting, istället för enskilda kroppar (produktivt värde), skrivs som abstrakta, generellt utbytbara föremål, vilka värderas utifrån tillgång och efterfrågan. När Gabriellas (och Josefinas) värde skrivs som transcendent i förhållande till kroppen kan denna heller inte komma till produktiv nytta: Gabriella förblir improduktiv – hon väljer bort båda sina friare (för att inte såra någon). Vid romanens slut exponeras hon likt tidigare för andras blickar. Hon blir betittad av förbipasserande nyfikna, men nu i egenskap av vissnad blomma: «en liten skrynklig, hopkrumpen gumma i vitstärkt mössa; hennes vissnade händer lekte mekaniskt med tvenne små snäckor. Intet spår af skönhet fanns i det gulbleka, af sorgen utmerglade ansiktet; och likväl [...] kallades hon fordom – *Tistelöns ros!*». Kritiken av Smiths politiska ekonomi (Malthus och Bentham) skrivs in i romanen när den i

avslöjandet av tidens spår *inte* skriver kroppen som ett löfte om sexuellt arbete/reproduktion. Kroppen, som tecken för löfte om sexuellt arbete (Gabriella), framstår som ett tomt värde. När den istället avslöjas som vissnad visar den ett sant värde. Med den likgiltiga (till skillnad från den begärsfyllda) blicken på den forna fräscha rosen, skriver romanen in sig i den nymalthusianska diskursen som slog igenom något senare i 1800-talets Sverige.

Lori Merish (2000, 12f) har visat hur konsumtion erbjöd en kropp till ett nationellt, liberalt subjekt i den tidiga amerikanska romanen, en plats för både (konsumtions)begär samt statlig representation och reglering. *Rosen på Tistelön* komplicerar ett sådant påstående. När Flygare-Carlén framställer kroppen är det som ett objekt för begär med ett tve tydligt resultat. Å ena sidan kan begäret sublimeras till skapande av förmögenhet, tillika utgöra motor i ideellt arbete, och således bli produktivt. Å andra sidan resulterar ett konsumistiskt begär inte i barnafödande för nationen. Malthus omvärderade den hälsosamma kroppens sociala mening, vilket var en fundamental omprövning av 1800-talets sociala diskurser och praktiker. När Smith och Hume såg friska kroppar som tecken (både som metafor och ursprung) på styrka hos den större sociala kroppen – en snabb befolkningsökning som index på en hälsosam stat – spårade Malthus sociala problem i mänsklig vitalitet i sig: den reproduktiva kroppen förgör just det välstånd som gjorde den fruktbar (Gallagher 2006, 37). I romanen utgör Arves mor härvidlag ett slags ideal, då hon gifter sig sent och får ett enda barn (den redige Arve), medan i fiskesamhället barnafödandet inte står i proportion till tillgångarna. Fru Kathrina uppfyller det «nymalthusianska» idealet. Härvid undviks överproduktion i relation till bristande resurser. Sammaledes gör Arve, till skillnad från kapten Rosenberg, som «ogift dött utrikes»: Det ryktades «att jaktlöjtnanten [Arve] kommit till välstånd och vid längre framskriden ålder gift sig, för att innan moderns död skänka henne en länge efterlängtd glädje» (774).

Trots att konsumtion är ett perspektiv som framställs som produktivt och förekommer allmänt i romanen, är det ändå produktion som räknas – exempelvis att föda barn, för nationen. Det blir naturligt nog tydligt när det gäller kvinnorna, men även i fråga om männen. Arves mors gode vän som fungerat som ett slags styvfar för Arve, men aldrig själv gift sig och fått egna barn, deklinerar snabbt, blir förvirrad och skröplig, medan det särskilt poängteras hur Arves mor behåller sin ungdomlighet och duglighet trots tidens gång: «löjtnant Pehr; den fordom muskelstarka gestalten hade sammansjunkit till en liten skrynkelig gubbe» med slö blick, medan «Fru Kathrina» ännu är «lika ståtlig och rask» (456). Samtidigt som konsumtion erkänns som produktivt för nationen, premieras produktionssidan. Enligt samma logik smugglar Flygare-Carlén ut det nationsfrämjande och nyttiga budskapet med hjälp av den spänningsfyllda intrigens lockelse.

OPPLYSNINGER OM FINANSIERING

Tack till Riksbankens jubileumsfond som finansierar projektet *Förtrollande nationer: Varumarknad, folketro och nationalism i skandinavisk skönlitteratur 1830–1850*.

LITTERATUR

- Ahlberger, Christer. 1996. *Konsumtionsrevolutionen. Om det moderna konsumtionssamhällets framväxt 1750–1900*. Göteborg: Humanistiska fakulteten, Göteborgs universitet
- . 2009. *Historier. Arton- och nittonhundratalets skönlitteratur som historisk källa*. Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet.
- Ahlberger, Christer & Pia Lundqvist. 2007. *Varans vägar och världar. Handel och konsumtion i Skandinavien ca 1600–1900*. Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso.
- Arnstad, Henrik. 2013. *Älskade fascism. De svartbruna rörelsernas ideologi och historia*. Stockholm: Norstedt
- Arping, Åsa. 2013. «Hvad gør væl namnet?» Anonymitet och varumärkesbyggande i svensk litteraturkritik 1820–1850. Göteborg & Stockholm: Makadam.
- Bagerius, Henric & Ulrika Lagerlöf Nilsson (red.). 2011. *Moderna historier. Skönlitteratur i det moderna samhällets framväxt*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bohlin, Anna. 2013. «Fredrika Bremer's Concept of the Nation During her American Journey». *Ideas in History*, vol. 7 (1-2): 43–70.
- . 2016. «Den svenska 1840-talsromanen som nationell kartografi». *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*. Årgång 137: 58–86.
- Ehn, Billy, Jonas Frykman & Orvar Löfgren. 1993. *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Febvre, Lucien & Henri-Jean Martin. 1984. I *The Coming of the Book. The Impact of Printing 1450–1800*, redigerat av Geoffrey Nowell-Smith & David Wootton. Översatt av David Gerard. London: Verso.
- Ferguson, Yale H. & Richard W. Mansbach. 1996. *Politics. Authority, identities, and change*. Columbia, S.C.: University of South Carolina Press.
- Foucault, Michel. 1993. *Diskursens ordning. Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Översatt av Mats Rosengren. Stockholm/Stehag: Symposion.
- . 2002. *Vetandets arkeologi*. Översatt av C G Bjurström, aktualiserad och genomgången av Sven-Erik Torhell. Lund: Arkiv.
- . 2003. *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Översatt av C G Bjurström. Lund: Arkiv.
- . 2008. «Samhället måste försvaras»: Collège de France 1975–1976. Hägersten: Tankekraft.
- Furuland, Gunnel. 2007. *Romanen som vardagsvara. Förläggare, författare och skönlitterära häftesserier i Sverige 1833–1851 från Lars Johan Hierta till Albert Bonnier*. Diss. Uppsala. Stockholm: Förlaget LaGun.
- Gallagher, Catherine. 2006. *The body economic. Life, death, and sensation in political economy and the Victorian novel*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gellner, Ernest. 1983, 2007. *Nations and nationalism*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Habermas, Jürgen. 1984. *Borgerlig offentlighet. Kategorierna «privat» och «offentligt» i det moderna samhället*. Översatt av Joachim Retzlaff. Lund: Arkiv.
- Hall, Patrik. 2000. *Den svenskaste historien. Nationalism i Sverige under sex sekler*. Stockholm: Carlsson.
- Hansson, Gunnar. 1995. *Den möjliga litteraturhistorien*. Stockholm: Carlsson.
- Haug, Wolfgang Fritz. 1975. *Kritik av varuestetiken*. Översatt av Birgitta Sandberg. Stockholm: PAN/Norstedt.
- Hedin, Fredrik. 1994. *Adam Smith och Sverige. Ekonomisk liberalism i frihandelsdebatten vid 1823 års riksdag*. Umeå: Umeå universitet.
- Hedvall, Anders. 1956. *Bohuslän i konsten. Från Allaert van Everdingen till Carl Wilhelmson. En översikt*. Sveriges Allmänna Konstförenings publikation LXIV. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Hettne, Björn, Sverker Sörlin & Uffe Østergård. 2006. *Den globala nationalismen*, 2a uppl. Översatt av Kerstin Lundgren. Stockholm: SNS Förlag.

- Hobsbawm, E. J. 1994. *Nations and Nationalism since 1789. Programme, Myth, Reality*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Holm, Birgitta. 1981. *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse*. Stockholm: Norstedt.
- Holmberg, Åke & Lars Nilsson. 1963. *Bohusläns historia. Perioden 1550–1880 med det stora sillfisket 1752–1808*. Stockholm.
- Isacson, Maths & Mats Morell (red.). 2002. *Industrialismens tid. Ekonomisk-historiska perspektiv på svensk industriell omvandling under 200 år*. Stockholm: SNS förlag.
- Jonsson, Patrick. 2005. *Handelsfrihetens vänner och förbuden. Identitet och politisk kommunikation i svensk tullpolitik 1823–1854*. Örebro: Örebro universitetsbibliotek.
- Lauritzen, Monica. 2007. *En kvinnas röst. Emilie Flygare-Carléns liv och dikt*. Stockholm: Bonnier.
- Leffler, Yvonne. 1991. *I skräckens lustgård. Skräckromantik i svenska 1800-talsromaner*. Göteborg: Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.
- Lindgren, Håkan. 1996. «Ekonomer i det offentliga samtalet – ett historiskt perspektiv». I *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?*, redigerad av Lars Jonung & Bo Bergren. Stockholm: Ekerlid.
- Lundqvist, Pia. 2009. «Människor, föremål och konsumtionsdrömmar. En konsumtionshistorisk läsning av *Ett köpmanshus i skärgården*» i *Historier. Arton- och nittonhundratalets skönlitteratur som historisk källa*, redigerad Christer Ahlberger. Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet.
- . 2011. «Mellan förnuft och känsla: Ett konsumtionshistoriskt perspektiv på Emilie Flygare-Carléns '*Ett köpmanshus i skärgården*'». I *Moderna historier. Skönlitteratur i det moderna samhällets framväxt*, redigerad av Henric Bagerius & Ulrika Lagerlöf Nilsson. Lund: Nordic Academic Press.
- Löfgren, Maria. 2003. *Emancipationens gränser. Emilie Flygare-Carléns 1840-talsromaner och kvinnans ställning*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Magnusson, Lars. 1996. *Sveriges ekonomiska historia*. Stockholm: Tiden/Athena.
- Malthus, Thomas Robert. 1976. *An Essay on the Principle of Population. Text, Sources and Background, Criticism*, redigerat av Philip Appleman. New York: Norton.
- Marx, Karl. 1974. *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Bok 1. Kapitalets produktionsprocess*. Översatt av Ivan Bohman. Lund: Cavefors.
- Melkersson, Martin. 1997. *Staten, ordningen och friheten. En studie av den styrande elitens syn på statens roll mellan stormaktstiden och 1800-talet i Sverige 1660–1860*, Diss. Uppsala Universitet: Studia historica Upsaliensia.
- Merish, Lori. 2000. *Sentimental Materialism. Gender, Commodity Culture, and Nineteenth-Century American Literature*. Durham: Duke University Press.
- Montgomery, Arthur. 1921. *Svensk tullpolitik 1816–1911*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Müller, Leos. 2004. «Kolonialprodukter i Sveriges handel och konsumtionskultur, 1700–1800». *Historisk tidskrift* 2: 225–248.
- Oxfeldt, Elisabeth. 2012. *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Runefelt, Leif. 2015. *Att hasta mot undergången. Anspråk, flyktighet, förställning i debatten om konsumtion i Sverige 1730–1830*. Lund: Nordic Academic Press.
- Sanz, Amelia, Francesca Scott & Suzan van Dijk (red.). 2014. *Women Telling Nations*. Amsterdam & New York: Rodopi.
- Smith, Adam. 1776. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. <http://www.gutenberg.org/files/3300/3300-h/3300-h.htm> (hämtad 26 oktober 2017).